

I trettende time: vandringer i den antropocæne litterære kanon

Marianne Barlyng (red.): *Solen er ligeglad – er litteraturen?*, Forlaget Spring, 2022.

Angiveligt som “en af dem, der var tidligt ude” (tidligt i forhold til registrering af den økologiske litteraturkritik/teori's første blomstring i anglo-amerikanske akademiske sammenhænge fra omkring 1990) er undertegnede blevet vist den ære at måtte anmelde ovennævnte artikelsamling for *Passage*, og dermed “give sit besyv med”. Det gør jeg skam gerne! Miljøbevidst litteratur, økokritik og -teori, klimafiktioner, forholdet mellem mennesket og dets naturgrundlag, nymaterialisme.... er alle sammen emner, der i mange år har ligget mig på sinde, både som miljøengageret privatperson og som nyligt pensioneret universitetsforsker i (øko)litteratur.

Solen er ligeglad – er litteraturen? består af en række artikler, 13 i alt, foruden en kort indledning af redaktøren, Marianne Barlyng. Bidragene er fortrinsvis forfattet af erfarne universitetsansatte litteraturforskere og kritikere (Jon Helt Haarder, Lilian Munk Rösing, Hans Kristian Rustad, Louise Mønster, Erik Svendsen, Erik Skyum-Nielsen, Hans Ulrik Rosengaard og Jakob Bøggild), tilsat yngre og mindre etablerede forskere og formidlere (bl.a. Jens Kramshøj Flinker, Rasmus Schultz Lorensen og Martin Rohr Gregersen) – heriblandt også den purunge Lukas Ballin, der i 2019 vandt Projekt Forskerspire med en økokritisk læsning af helteeposet *Gilgamesh*, som altså her er blevet realiseret i samarbejde med Torsten Bøgh Thomsen.

Det er en grundlæggende præmis for såvel Marianne Barlyngs korte, men dækkende indledning, som resten af bidragene, at klimakrisen og menneskeartens og klodens uomtvistelige entré i den ‘antropocæne’ tidsalder er, som hun hævder, “et af de globalt set mest påtrængende eksistentielle såvel som politiske problemer, verden står overfor lige nu” (s. 7), med alt hvad det medfører af oversvømmelser og andre naturkatastrofer, flygtningestrømme, arters uddøen, etc. etc. Det “rejser en række spørgsmål af etisk, politisk og ideologisk karakter, som også finder vej til dele af litteraturen, der former sig som en række æstetiske italesættelser af de økopolitiske problemstillinger, som vedrører os alle” (s. 8). Disse reflekteres især i dansk og skandinavisk samtidslitteratur, tematisk såvel som æstetisk, hvorfor tekster af forfattere som Lars Skinnebach, Theis Ørntoft, Ursula Scavenius, Charlotte Weitze, Rasmus Nikolajsen og Christian Yde Frostholt i indtil flere grundige og perspektivudvidende analyser bliver udlagt som pensum og pligtlæsning i en ny, dansk/skandinavisk klimalitterær kanon. Bogens centrale tematikker sonderes dog også “i tidligere tiders litteratur, der ekkoer problematikken og kaster forklarende lys ind i nutiden, såsom værker af H. C. Andersen, Henrik Pontoppidan, Per Højholt, Knud Sørensen og Ursula Le Guin [...] samt det mesopotamiske heltepos *Gilgamesh*” (s. 9).¹

Som forudskikket i Marianne Barlyngs indledning dokumenterer flere af bogens artikler også eksplicit den vending inden for litteratur- og kulturkritik og -teori, som er pågået de seneste 25-30 år (hvilket min egen artikel i *Kritik* 140 (1999), “Kritik-

kens natur”, i al ubeskedenhed var et tidligt udtryk for), i retning af økokritik som “noget, der har delt vandene og som udspalter sig i forskellige retninger” (s. 9). Bogens artikler kan bl.a. læses som et forsøg på at undersøge og udrede nogle af de mange økokritiske og -teoretiske spørgsmål og problemstillinger, der er blevet formuleret undervejs:

“Hvordan tale om litteratur i forhold til klimakrisen? [...]. Hvad er forholdet mellem det litterære og det politiske? Kan litteraturen virke ind i forhold til klimakrisen uden at være dogmatisk eller levere diverse programerklæringer? Kan litteraturen påvirke vores økonarrative forestillingsevne? Kan eller skal litteraturen mobilisere ved at skabe affekt og empati og dermed håb? (s. 10)

Til teoretisk gennemlysning af sådanne og andre presserende spørgsmål indforskrives en kanon af nyere teoretikere, hvis tekster og tænkning placerer sig centralt i forhold til bogens overgribende tematikker. Det gælder bl.a. Donna Haraway, Jane Bennett, Greg Garrard, Lawrence Buell, Bruno Latour, Timothy Clark.... og især økoteoretikeren Timothy Morton, der med titler som *Ecology Without Nature* (2007) og *The Ecological Thought* (2010) er placeret absolut centralt og leverer teoretisk ammunition til 11 af bogens 13 artikler, for til sidst at blive genstand for en egentlig introduktion i Jakob Bøggilds afsluttende artikel, “Denatureringsstrategier” (Bøggild har til overflod også været medoversætter til dansk af førstnævnte titel af Morton). Den dominerende atmosfære i bogens artikler er derfor tæt af nyere teoretiske buzzwords som ‘det antropocæne’, ‘det kapitalocæne’, det ‘posthumane’, ‘postapokalypse’, ‘objekt-orienteret ontologi’, ‘the mesh’, etc. etc., men det tjener samtlige bidrag til ære, at begreberne, snarere end at blive brugt til akademisk distanceblending, føjer sig meningsfuldt og perspektivudvidende ind i de enkelte tekster og analyser.

Selv om der ikke er tale om en monografi, mener jeg at kunne tillade mig at hævde, at *Solen er ligeglad – er litteraturen?* er den første større samlede fremstilling på dansk af væsentlige øko- og klimakritiske forfatterskaber, teorier og problemstillinger. Ikke sådan at forstå, at der ikke tidligere er skrevet noget på dansk om bogens hovedemner. Uden at træde den i hælene (eller over tærne) deler *Solen er ligeglad* et vist interessefællesskab med Martin Gregersen og Tobias Skiverens *Den materielle drejning. Natur, teknologi og krop i (nyere) dansk litteratur* (2016). Naturligt nok, eftersom Gregersen også er repræsenteret i nærværende samling – og i det hele taget er en af flere ‘rising stars’ inden for økokritik på dansk grund (det samme kunne hævdes om Tobias Skiveren, som måske af lavpraktiske grunde ikke er repræsenteret i *Solen er ligeglad* – men i øvrigt, igen i samarbejde med Martin Gregersen, har en lille bog fra 2015 om ‘økoerotikeren’ Eske K. Mathiesens forfatterskab på samvittigheden). For fuldstændighedens skyld skal jeg også nævne en række centrale artikler om natur, miljø, klima- og økolitteratur og -kritik af Peter Mortensen og Gregers Andersen, to tidlige og vægtige danske repræsentanter for øko- og klimakritik og -teori.

Den skandinaviske (med hovedvægt på den danske) samtidslitteratur er således i primært eller eksklusivt fokus i otte af bogens tilsammen 13 artikler. Det gælder

Jens Kramshøj Flinkers økonarratologiske analyse af den norske forfatter Aksel Selmers spekulative klimaroman, *Ekspeditøren* (2015), "Spekulative klimafiktioner og økonarrativ forestillingsevne", og samme forfatters lignende teoretiske analyse af Theis Ørntofts *Solar*, "Sondringer i økokritikken". Det gælder ligeledes bl.a. Hans Kristian Rustads "Antropocen stemning", som indfølt fremlæser affektive stemninger og strategier i nyere digte af to norske lyrikere, Kristin Berget og Inger Elisabeth Hansen, og Louise Mønsters "Nyere skandinavisk sci-fi- og cli-fi-poesi". Sidstnævnte er et informationstungt men særdeles læseværdigt argument for nyere nordisk sci-fi og cli-fi poesi (til forskel fra prosa) som genrer, der "i disse år viser sig tydeligt engageret i de problematikker, der præger den samfundsmæssige dagsorden" (s. 80). Også i Lilian Munk Rösings tindrende klare og smukt illustrerede analyser af de mange suggestive sammenfiltringer af natur og kultur i C.Y. Frosthols *Træmuseet* (2018) er det samtidslitterære selvsagt i fokus.

Undtagelserne og frikvartererne fra de presserende samtidsdiagnoser tæller bl.a. Jon Helt Haarders metodisk reflekterede 'genhistoricering' af Henrik Pontoppidans "Bonde-Idyl" (1883) i "Klima-klasse tur/retur". Tekstens egen ideologikritik kommer her også til at omfatte spørgsmål om økologisk retfærdighed, uden at hverken den selv eller dens læsere er fuldt bevidste om disse: "ved at rigge teksten op i en nutidig sammenhæng, *kuratere* den på ny, prøver vi læsere [...] at placere os sådan at den kan fortælle os noget vi ikke rigtigt kan begribe selv" (s. 85).

Det er ikke bare svært, men umuligt, at yde blot en smule anmelderkritisk retfærdighed til en så kompleks artikelsamling som *Solen er ligeglad – er litteraturen?* (og jeg skal undskylde overfor flere af bidragyderne, at deres bidrag end ikke er nævnt i denne anmeldelse). Men lad det være sagt tydeligt og uden omsvøb: bogen er for samtlige bidrags vedkommende et nødvendigt og dybt engagerende, men også stærkt foruroligende indspark i de aktuelle miljø- og klimadebatter, og den burde som minimum være pligtlæsning for enhver, der påstår at være seriøst interesseret i krydsfelterne mellem litteratur/æstetik, politik og ideologi. Så er det sagt. Skulle man have lyst til at lægge bogen fra sig med et opgivende, "Hvad nytter det alt sammen alligevel, og mon det dog står så galt til, som det udmales i (analyserne af) disse dystopiske litterære scenarier?", så kan man kaste et blik på bogomslagets dystert tonede fotografi af et bjerglandskab, med en sø i forgrunden og en (smeltende) gletsjer i billedets centrum. Ja, så slemt står det faktisk til.

Anmeldt af Claus Schatz-Jakobsen

Note

- 1 Selv om man tager den samtidslitterære overvægt i betragtning, kan det undre, at hverken tekster af Thorkild Bjørnvig (1918-2004) eller Vagn Lundbye (1933-2016) har fundet vej til bogens sider: førstnævnte var, især i den senere del af forfatterskabet fra omkring 1970, stærkt engageret i miljø- og klimaspørgsmål, både politisk og æstetisk. Sidstnævnte var, i store dele af det vildt forgrenede forfatterskab, en utrættelig fortaler og -kæmper for marginaliserede og truede arters eksistens og rettigheder.